

учений проф. Мих. Тершаковець (фільольог), прилучившись до думки проф. Бремера щодо кельтського походження цих назв річок, подав від себе потверджуючі археологічні дані, а саме, про знахідки предметів кельтської культури в Київщині, Буковині, Галичині. (Ювіл. Збір. на пош. ак. М. Грушевського. Укр. Акад. Наук, ч. Істор. Літер., 1928 р., с. 900—902). Укр. геог. О. Калитовський в своїм підручнику „Географія“ подав словник кельтських географ. назв. і тут указав, що „дан“ є кельтським словом і означає „річка“, а „ро“-швидкий, тому назва в Галії Рони у кельтів „Ро-Дан“ означає: „швидка річка“. (Геогр. ч. II, Європа, III вид., Львів, 1923, с. 154—155). В Британії, куди з Галії в часи Ю. Цезаря йшло велике переселення кельтів, дві річки одержали назву „Дан“. Одна з них впадає в р. Узу. Нині вони звуться обидві Дон, а колишнє місто Данум тепер зветься Донкастер. Очевидно, що кельтські переселенці й на схід від Галії — в Придунайщину, в Рецію, Норік, Панонію, далі в Іллірію, Македонію, Тракію, Місію (Мезію), Україну понесли й сюди свою греко-кельтську, а далі латино-кельтську культуру, в тім числі й свої назви. В Італії й на Придунайщині їх повно.

Географ Страбон (63 р. до Р. Хр. — 22 р. по Хр.) розповів, що в його часи гет Веревіст, перейшовши Істер (Дунай) на правий бік (в Мізію), спустошив Тракію, зруйнував тут область кельтів і загнав їх на схід до тракійців і на захід до іллірійців, а боїв знищив. (Географія, кн. VII, гл. 3, § 11). Тут знайдено монети арвернів у Тракії (Ренан). Арверни в Галії були сусідами русинів, які злучилися з ними в одну державу. (Цезар, Гальська війна, VII, 7, 1, 45). В Македонії і тепер маємо річку Галіку, а населення галичанці, як теж пам'ятки по галлях, що тут оселилися. (Л. Куба). Україна була в постійних зв'язках з тракійцями, іллірійцями, македонцями, мізійцями.

Шлях з Галії (нині Франції) в Україну позначений від Дунаю, як на північ, так і на схід кельтськими назвами річок, осідків, місцевостей. Напр., в Галії маємо 5 Новіодунів (Новгородів) і на Дунаї два Новіодуни, з яких один при гирлі Пруту, на порозі України, а на Україні маємо кілька Новгородів. В Галії є р. Олта (Альта, нині Лот), від якої на південь жили русини. Так зветься й притока Дунаю, є ця назва Олти, Альпи і на Україні. (Див. мою працю „Звідкіля походить Русь“, Прага 1929 р.). Річка Самара (нині Сом) в Галії і Самара на Україні тече в Дніпро. В Галії в Сену вливається р. Ізар, і в Рону Ізар, і в Дунай Ізар, в народній вимові Зар. Русинів маємо в Галії на південь від р. Олти (Альти), зустрічаємо їх також на Придунайщині в Норіку, де вони в 477 р. воювали проти римлян, маємо їх і на Україні, напр. в Новгороді Руському (Чернигівщина), звідки вони між 750—760 р. зробили похід на Крим і Сурож, маємо їх в Тмутаракані, і в Києві. На Придунайщині кельті мішалися зі слов'янами, тому на Україну йшли з культурами: кельтською, грецькою, латинською і слов'янською. Багато кельтів прийшло на Україну в римських військах і гарнізонах з часів

Мітридатових війн. У грецьких географів населення від Дунаю на схід зветься кельто-скитами. (Страбон).

Йордан і Прокопій (VI в.), розповідаючи про розселення слов'ян з Придунайщини (Норік, Панонія), виділили з-поміж них антів, як окрему групу, подібно, як київський літописець виділив полян. Ця група посувалася аж за Дніпро. Історики виводять від антів походження українського народу. Йордан описав війну антів з готами на Україні в 375 р. В VII в. імя їх зникло, а на його місце появилoся імя Руси, русинів. Очевидно, нарід анти не зник, та на це й указівок немає, а просто з якоїсь причини переіменив своє імя. „Слово о Полку Ігоревім“ називає антське золото у готських дівчат руським золотом, сполучаючи цим антів і Русь в історичну цілість. В праці про Русь я подав багато доказів, що Русь походила з кельтів. Виходить, що Русь, прийшовши після антів, злилася з ними як з одноплеінінниками під назвою Руси. Факт численних кельтських і латино-кельтських слів в українській мові сам уже наводить на думку, чи не були анти помісю кельтів зі слов'янами?

Краківський проф. Розвадовський, як пише петербурзький акад. Ф. Корш, злегка зачепив „дивне на перший погляд“ сполучення Руси й кельтів. Але акад. А. Шахматов виразно поставив питання про це. А в праці „Древн. судьби Рус. плем.“ (Петроград, 1919 р. с. 10—12) Шахматов просто каже, що імя антів кельтське з Гальської Аквітанії, від анто-бродів, від яких на північ були анти. Акад. Корш на питання про „зіткнення“ (його вираз) Руси й кельтів звернув особливу увагу учених і пише, що ця тема „заслуговує на якнайважніше студіювання“. („Філолог. Збір. пам. К. Михальчука“, Київ, 1915, с. 22). Іван Франко на підставі поданого Титом Лівієм прийшов до переконання, що, як він сам каже, „коліскою українства не є Новгород, як хочуть деякі історики, але Панонія, одна з південно-дунайських провінцій римської імперії“. („Л.Н.В.“, 1926, кн. VII—VIII, с. 255).

Таким чином, і факти, і висновки вчених промовляють, що на Україні до давніших кельтів підійшли з заходу кельто-слов'яни анти, а за ними їх одноплеінінники русини, які в 477. році в Норіку бунтувались проти римлян і які прийшли в Норік з Галлії внаслідок руху народів, підняного в Галлії Аттилею. Так кельтські впливи і традиції на Україні не переривалися, а відновлялись, продовжувалися, зміцнювалися, розвивалися, тоді як грецькі слабшали й падали, через що й кельтські назви річок так закріпилися на Україні, що залишилися й досі, а грецькі назви зникали й уступали місце кельтським.

Щодо цього маємо ми виразні вказівки без всяких сумнівів з наукового боку і цілком певні свідoctва. Перший раз назву Данувіос замість Істер зустрічаємо у Юлія Цезаря в *De Bello Gallico*, Com. VI, cap. XXV. Це коло 53. року перед Хр. Цезар вживав багато кельтських (гальських) назв, в тім числі й назви Данувіос замість Істер. Для римлянина це назва не римська, а простонародна, гальська і, хоч римляни були під

впливом кельтів, однаке вживали назви Істер, а не Данувій. Римський географ Мела (I вік) вживав назви Істер і Борістенес, а не Данувіус і Данапер. Так і Овідій, і Макробій. Словник римських клясичних письменників, зложений Кронебергом, взагалі не подає латинських слів з пнем „ДАН.“ Можливо, що Борістен в часи Мели ще не був переіменований на Данапер. Пояснення переіменування дав грецький географ Страбон (68 р. перер Хр. — 22 р. по Хр.). Він каже, що возії провіяту для римських військ переіменували Істер з верхівя до порогів на Данувій, а від порогів до Понту залишилася стара назва Істер. (Страбон, „Географія“, VII, 3, § 13). Для греків і римлян Данувій був назвою протонародньою. У греків через це вона не приймалася довший час, як і у римлян, але все таки здобула собі місце. Йордан (VI в.) писав по латині і вживав Данувіус, Данастер, Данапер. Грецький історик Маврикій (ум. 602 р.) писав по грецькому, однаке вживав „Данувіус“. Влагалі ж грецькі письменники писали Істер, Тірас, Борістен, Танаіс. Константин Порфірогенет (905—959) вживав багато варваризмів і писав Данувій, Данастріс, Данапріс. Але грецький коментатор землепису Діоніса (II в.) Евстафій в 1170—1175 р. вживав назв Істер, Борістен, Тірас, Танаіс по старому і тільки до назви Борістен додав: „званого тако ж Данапріс“. В історич. атласі Путцгера назву Істер в I в. подано з верхівя до порогів Данувіус, а далі до Порту—Істер, як вказали Цезар та Страбон. Пізніше маємо аж до Понту Данувій. У Геродота (до Хр.) вся річка зветься Істер, а початок її, пише він, іде з землі, заселеної кельтами. („Κελτῶν“ — Геродот, „Історія“, кн. IV, 48—50).

Все це точно свідчить, що переіменування річок на Данувій, Данастер, Данапер, Дан ширилося з заходу на схід в області розселення кельтів. Назви з пнем „ДАН“, що означає „річка“, кельтські, гальські. З цими назвами є річки і в Британії, і в Галлії, і в Україні. Назви річок: Ольта, Орель, Самара, Буг, Інгул, Кальміус на Україні від кельтів. Візниками провіянту, що переіменували назви на кельтські, були кельти, які, переселяючись на схід з Галлії, ширилися в Придунайщину, а звідтіль одні посувалися через Дунай на північ в Карпати й далі на схід, другі ж по Дунаю до Понту і на Україну. Були кельтські народи ріжних назв, в тім числі бої, що славилися хліборобством. Германи в ті часи відтягались від хліборобства (agriculturae non student — Caes.). Тому провіянт доставляли кельти і вони переіменували річки. В їх мові „дан“ означає: „річка“. Де закріпилося панування кельтів, там закріплялись і назви з пнем „дан“, випираючи інші назви. А те, що кельтські назви українських річок були незмінно й за антив і за русинів, промовляє за тим, що й анти, і Русь були кельтського походження. Русь використовувала ріки для своїх потреб і панувала над ними. Коли б вона була шведами чи взагалі норманами, то хоч одна річка мала б норманську назву. Але ж такої назви ні для річок, ні для дніпрових порогів, ні для мореплавної термінольогії не маємо ні

одної. Інші назви порогів „росісті“ теж кельтські, а точніше — латино-кельтські.

Залишається сказати ще кілька слів про другу частину назв Дан-увій, Дан-астер, Дан-апер, але раніш ми мусимо зробити кілька зауважень. Ясно, що переіменовання річок, що йшло з заходу Європи на схід (про це кажуть наведені вище факти), відбулося на Україні пізніше, як переіменовання Істра на Данувій від верхів'я до його порогів, а тому не раніш другої половини першого століття до Христа. Це сталося в часи римської влади над північним (українським) побережжям Чорного моря, після побіди над Веревістом і над Боспорським царством. Страбон пише, що „Боспоряни покірні римлянам, але напади номадів вимагають постійної присутности там римських гарнізонів, щоб берегтись від тих нападів і їх відбивати“. („Геогр.“, кн. VI, гол. 4, § 2).. Як бачимо з оповідання про гетів і Веревіста, такі напади на римські землі були й на Дністрі та Дніпрі. Переправившись через Істер, каже Страбон, гети з Веревістом зруйнували „область кельтів“ і загнали їх на південь від Дунаю до тракійців та іллірійців. Потім вони зруйнували грецьку Ольвію коло Дніпра. Де ж була та область кельтів? Це була при Дунаї Мезія, Мізія. Тут над Дунаєм були кельтські осідки міста Таурунум (коло гирла р. Тісси), а на схід Сінгідунум, Дуросторум, Новіодунум. З них останній Новіодун на схід від гирла Пруту, ближче до Чорного моря. Це назви кельтські—дуплікати назв в Галлії. Проти Мезії в Дунай вливається Алюта, Ольта — двійник назви в Галлії для річки, від якої на південь жили русини. Все це історичні й річеві свідки ширення кельтів на схід, на Україну. З Мезії, де були кельти, ішли стики з побережжями Дністра і Дніпра. (Див. історич. атлас Путцгера). Все це поза спором.

В Криму й коло Ольвії знайдено мармурові плити з латинськими написами. В Керчі знайдено колумну з латинським написом в честь римського імпер. Тиберія за часів Боспорського царя Савромата II — 14—17 рр. I. віку. В руїнах Херсонесу знайшли з латинським написом нагробник сурмача XI. римсь. легіону Аврелія Сальвіона, що служив 14 років. (Н. Мурзакевич, „Зап. Одес. О-ва Ист. и Древ.“, Одесса, 1844 р., т. I, стор. 286—288). Там же в Криму, в Херсонесі знайшли педестал з написом в честь легата Мезії Секста Цереаліса від херсонесців за услуги для них. Його призначив особисто римс. імператор в римс. пров. як правителя. Це було в I. в. по Хр. Воно є свідцтвом підлеглости Кримського Херсонеса Римові і римському правителю Мезії. (Проф. В. Латишев, „Понтіка“, СПб., 1909 р., с. 51—54).

Таких свідцтв багато, а всі вони промовляють, що на побережжі Чорного моря, Дністра, Дніпра, Криму панувала римська влада, яка мала там своє військо, свої гарнізони, свою адміністрацію, а в війську і гарнізонах було повно кельтів з Галлії і з Італії та з Придунайщини. Кельти ж були під таким вели-

ким впливом латинської мови, що в нинішній Франції і в Італії їх мова навіть перетворилася в іншу, в латинізовану. В свою чергу і вони мали великий вплив на латинську мову кельтськими елементами, тому вона в пізніший період наочно відмінна від латини клясичних письменників. Таким чином латинщення в кельтських назвах, особливо вульгарне, салдатське, урядове, стало явищем природним і нормальним, звичайним. Тому і в назвах річок Дан-увіюс, Дан-астер, Дан-апер, що по пню „дан“ кельтського походження, ми, відшукуючи їх народження і значіння додадків: увіюс, астер і апер, повинні звернутися і до латини, з якої кельти черпали та націоналізували собі словний матеріал, творючи латино-кельтську мову.

Ми вже бачили, що до „дан“ (річка) кельти робили характеризуючий, прикметно пояснюючий додаток „ро“ (швидкий) і кельтська назва річки в Галлії „Ро-дан“ (нині Рона) означає: „швидка річка“. В назві „Дан-увіюс“ остання частина теж характеризує прикмети ріки. „Увіюс“ походить від латинського „uveo“ — бути водянистим, соковитим, мокрим, мокріти, намокати; „uvor“ — мокрота, „uvius, uvidus“ — дуже мокрий. Для річки це означає болотяність, багатоводність, озерність, багнистість. Дійсно, Дунай має багато прибічних річок, що вливаються до нього, болот, багн, озер. Дунай такий многоводний, що в народній словесності зветься морем. Таким чином, Данувіюс означає „многоводна річка“. Таку ж характеристику її індивідуальності подав Геродот. (Кн. IV, 48—50).

Дан астер є означенням річки, так би мовити, „з молочними водами і кисільними берегами“. „Астер“ — зоря, повна квітка (астра), морська зірка, дорогоцінний блискучий камінь, дорогоцінність, коштовність. У греків ця річка звалася Τύρας, Тірас — сирною, хлібною, багатою скотом, молоком і сирними продуктами. По придністрянщині й нині поширене вівчарство, овечі футра, шерстяні вироби, овече молоко, бринза (сир, по грецьки τυρός), вироби з овечого мяса (напр., кернац-бараняча ковбаса, любимий у населення додаток до вина). Тут багатство й хлібом. Всі ці предмети для римського війська та гарнізонів, як і для набіжників, були необхідні, дорогоцінні, провіантні, споживні. Дан-астер означає річку споживних дорогоцінностей. Це її прикмети, а від них і назва її Дан-астром.

Апер з латинського апертус (apertus) — відкритий, небезпечний. Береги Дніпра в нижній частині відкриті, безлісі, тут aperta loca — безгірна й безліса рівнина, відкрите поле, місце небезпечне, бо коло річки, вкритої порогами і з утрудненою плавбою, кочують дикі варвари, „дики“ люди, від яких нема куди сховатися, укритися, утікти, через що побережжя Дніпра мало назву „дикого поля“. Дан-апер означає відкриту річку, беззахисну й небезпечну. У греків назва Борістен психологічно була того самого походження: Борістен назвою прирівняний до дикого лівійського звіря барса (βάρως — барс, а річка βορυσθένης; по грец. θήρ, еол. σθήρ — звір, дикий). Назви по животних, як

пише проф. Латишев, аналізуючи грецькі надписи на плитах, були річчю звичайною і для найменування людей. (Уже вказана праця стор. 256; тут Латишев подав багато прикладів). Творення назв тут психологічно було в гармонії з природною дійсністю, як у греків, так і у кельтів. Тому і ті, й другі назви довговічні. Кельти, виперши з річок греків, виперли і грецькі назви своїми латино-кельтськими. А як анти і Русь, що були з кельтів, пословянилися і влилися в місцеве словянське населення українців, то і латино-кельтські назви річок традиційно закріпилися так, що живуть і по цей день уже майже 2.000 років, слов'янізувавшись на Дунай, Дністер, Дніпро, Дін. Річка Дін з кельтського Дан, Дон, мала й другу кельтську назву Рута, що означає шлях, тракт. Кельтське *rute, ruthe, rut*, нині у французів *route*, у англійців *road* — дорога, шлях, тракт, звідки й назва „русло“ річки. Дін був шляхом до Волги (Ра), в яку з Дону човни по суші перетягали волоком. Коло гирла Дону було місто — пристань, що називалося містом русинів, *Ruthenogum*, а по грецькому *Ρωσία*, Росія. (Див. в моїй праці: „Звідкіля походить Русь“).

Культура Руси ширилася з Галлії на Схід і на Північ по річках перш за все Чорноморського басейну — з Придунайщини, з Причорноморщини, від народу Зар-Дан, що жив коло Евксипонту, коло Чорного моря, як подав про це вказівки перший проф. Н. Костомаров з наведеного ним літопису („Севернорусскія народопраства“, т. I, СПб., 1886 р., с. 4 і сл.), а не з Півночі. Тому для південних річок немає ні єдиної назви від північних народів; шведів, скандинавів, норманів. За те вказівка на нарід Зар-Дан від Евксипонту (Чорного моря), як на родоначальника руси, зв'язує з кельтами, бо Зар (Ізар) і Дан — це назви річок в Галлії й Придунайщині, а по річках це назви і кельтських виходців від цих річок. Вказівка Київського літопису, що Русь не шведи, не нормани, не готи, не англійці (Іпат. л. під 862 р.) правдива. Правдива і вказівка Івана Франка. Зверне на себе увагу і те, що кельтські королі, що стояли на чолі ірландців (кельтів) у війні проти англійського короля Генриха II., який розбив їх в 1170 році коло Уексфорда, називалися Рурк, Рурик, а другий Конор. (Проф. Г. Афанасьєв, „Історія Ірландії“, СПб., 1907 р., с. 17, вид. під. ред. професорів Карєва та Лучицького).

Українська мова збагачувалася не з півночі, а з півдня і заходу Європи. Так ішла і культура на Україну — не з півночі. Тому і розкриття слів та назв треба шукати перш за все звідсіль, а не з півночі і не з Азії.

